

Fenomenologie „radikální“

Jestliže to, čemu řečtí filosofové začali říkat FAINOMENON (odvozeno od FAINEIN a FAINESTHAI), přestaneme vymezovat jako záležitosti pouze vědomí (a dokonce jen lidského vědomí) a pokusíme se to aplikovat na reaktibilitu obecně, může to znamenat rozhodující obrat v našem myšlení skutečnosti resp. jsoucího vůbec. „Radikalnost“ takového přístupu spočívá v tom, že upustíme od výhradní spjatosti onoho FAINESTHAI s vědomím a rozšíříme jej na veškerou skutečnost. Co to bude znamenat? Především to zproblematizuje už dávno nedržitelný striktní kauzalizmus: vztahy mezi jsoucný nemůžeme redukovat na nutnosti resp. nutné vztahy mezi příčinami a následky, ale musíme připustit, že tzv. následky nevyplývají pouze z příčin, ale že se na nich podílí tzv. reaktibilita. To znamená, že i tam, kde se všechno zdá nasvědčovat tomu, že nějaká „příčina“ s naprostou nutností vyvolává nějaký následek, je vznik tohoto „následku“ vždycky závislý také na reaktivitě toho „jsoucna“, na kterém onen „následek“ může být zjištěna konstatován. Bližší analýza ukáže totiž, že přímé „nahlédnutí“ tzv. kauzální vazby není možné (jak ostatně prokázal už Hume), takže jsme vlastně odkázáni jen na pozorování nějaké uniformity, která se za stejných okolností vždy znovu opakuje. Přitom předpoklad kauzálního vztahu je natolik předsudečný, že v případě, že se v nesmírně dlouhé řadě takových uniformních případů zopakování vyskytne a je zaregistrována nějaká výjimka, okamžitě se pokoušíme tu výjimku nějak – opět kauzalisticky – vysvětlit – anebo ji prostě popřeme. Ovšem už v teoretické fyzice (hlavně kvantové) se ukázalo, že je třeba počítat jen s pravděpodobnostmi a s tzv. neurčitostí. Fyzikové z toho ovšem nevyvozují filosofické důsledky a nepokoušejí se o celkově novou koncepci, nýbrž drží se jen omezeného výběru věcných souvislostí. Zavedením pojetí „pravých“ jsoucen všech úrovní, vybavených určitým rozsahem „vůle“ či „volnosti“ v reagování, si umožníme se vydat novými cestami. Reaktibilita, kterou přisoudíme každému pravému jsoucnu, však předpokládá, že právě podle její úrovně a míry dochází nebo nedochází k příslušnému „následku“. Nejde tedy o „nahodilost“ v tradičním smyslu, tj. že by celý problém byl redukován na to, že nějaké jsoucno my mohlo jednou reagovat tak a podruhé jinak (i když tuto možnost musíme nechat také otevřenu), nýbrž že odmítneme „celkovost“ nějakého procesu tam, kde není žádného „supersubjektu“, který by se o nějakou integritu v širokém rozsahu postaral. K příslušným významným reakcím může totiž dojít jen tam, kde dojde také k určitým vhodným setkáním jsoucen, která na sebe mají reagovat – a taková setkání sice v některých případech mohou být nějak aranžována a připravována (zejména např. v organismech), ale obecně organizována být nemusí, takže opravdu mohou být často pouze nahodilá, tj. také tam, kde se zdá, že jde o „nutnost“ (o kauzální vztah), protože od širších kontextů prostě odhlížíme. Odlišíme-li obojí, otevřeme si pochopení těch případů, kdy jde skutečně o možnosti různého reagování.

(Písek, 061008-2.)